

Opinia o rządzie

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34

Telex: 816-436

BD/329/49/88

OPINIE O RZĄDZIE MIECZYŚŁAWA RAKOWSKIEGO

Grudzień 1988 r.

Od października¹87 do sierpnia¹88 obserwowaliśmy systematyczne pogarszanie się nastrojów społeczeństwa. Przejawiało się to m.in. w coraz mniejszym jego zaufaniu do instytucji i osobistości życia publicznego kraju, w tym do rządu (tab.1) i jego premiera - Z.Messnera (tab.2). W trudnej sytuacji politycznej i społecznej kraju w sierpniu br. działalność władz była akceptowana jedynie przez 1/3 respondentów. W połowie września br. ponad 2/3 było za dymisją ówczesnego rządu. Czy powołanie nowego gabinetu spowodowało przełamanie nieufności wobec samego rządu oraz instytucji i osobistości życia publicznego? Jakie były reakcje społeczeństwa na jego skład? Jak jest postrzegany nowy gabinet? Jak ocenia się jego program i szanse realizacji? To podstawowe problemy, na jakie staraliśmy się znaleźć odpowiedź w sondażu¹ zrealizowanym w dniach 10-13 listopada br.

Wyniki badania wykazują, że nowy rząd i premier spotkał się z przychylnością społeczną. W połowie listopada działalność rządu akceptowało ponad dwa razy więcej respondentów niż w sierpniu br. (72,4 wobec 33,6%). Rząd rozpoczyna więc swoją działalność w sprzyjającym klimacie społecznym i zyskał społeczny kredyt zaufania. Należałoby tu jednak dodać, że rząd Messnera w momencie swego startu był aprobowany nawet przez licznieszą grupę osób (77,1%).

Dotychczasowe badania CBOS dowodzą, że M.Rakowski był postacią kontrowersyjną, przy czym w okresie grudzień¹85-sierpień¹88 miał znacznie więcej przeciwników niż zwolenników. Od czasu objęcia stanowiska premiera zyskuje coraz większą sympatię, a jego działalność jest akceptowana przez zdecydowaną większość badanych. W listopadzie M.Rakowski obok M.Wilczka stał się najpopularniejszym politykiem w kraju (tab.3). Pozostali członkowie gabinetu są jeszcze w większości mało znani, a grono ich sympatyków waha się od 3 (J.Patorski) do 30% (C.Kiszczak).

¹ Sondaż pod hasłem "Aktualne problemy (11)" przeprowadzony na 1494-osobowej reprezentatywnej próbie dorosłej ludności Polski.

Tabela 1

w procentach

Instytucje i organizacje	Ocena działalności według terminów badań																	
	zgodna z interesami społeczeństwa (zaufanie)							niezgodna z interesami społeczeństwa (nieufność)										
	XII-85	VII-86	XII-86	VIII-87	XI-87	II-88	V-88	VIII-88	XI-88	XII-85	VII-86	XII-86	VII-87	XI-87	II-88	V-88	VIII-88	XI-88
Rząd, Rada Ministrów	77,1	71,6	69,9	72,7	63,0	51,5	51,4	33,6	72,4	13,2	18,3	17,2	15,2	24,0	34,7	33,8	51,3	15,1
Sejm	79,3	75,7	79,4	78,0	70,7	69,2	69,9	60,7	76,7	9,3	13,6	9,3	10,1	16,7	18,5	18,0	22,5	14,2
Wojsko	81,0	77,8	77,3	77,4	75,0	68,5	66,2	66,4	74,1	11,4	13,7	12,1	9,2	13,8	16,3	18,6	18,1	14,8
PRON	53,3	53,1	52,0	52,3	46,3	38,9	36,4	31,4	40,3	22,2	20,9	23,0	19,9	28,4	33,8	33,6	37,7	33,4
PZPR	52,6	56,4	49,5	53,1	44,3	34,4	35,4	26,6	38,6	28,2	26,9	30,8	26,3	37,0	45,8	42,4	52,1	42,9
Kościół	80,3	79,6	80,0	82,0	78,8	77,1	74,1	74,9	84,0	9,6	12,4	10,0	8,6	13,0	12,1	12,9	13,2	8,0
Rada Państwa	76,1	72,6	71,7	76,5	64,7	59,7	61,3	45,0	71,3	8,7	12,6	11,5	9,4	18,2	21,1	19,8	29,6	12,8
Rada Konsultacyjna przy Przewodniczącym Rady Państwa	-	-	-	-	39,6	-	37,3	29,1	48,0	-	-	-	-	15,4	-	17,4	25,1	15,7
Związki zawodowe	58,3	57,6	56,3	50,6	47,3	52,2	56,6	48,6	59,9	23,1	24,3	23,9	25,1	30,5	27,9	24,4	29,9	23,7
MO i resorty wewnętrznych	53,3	55,7	53,8	59,5	53,0	48,8	48,1	41,0	54,3	31,2	29,9	28,6	22,5	31,5	33,8	32,2	38,2	29,4
Opozycja - przeciwnicy PZPR a)	20,5	19,3	15,8	18,3	16,3	21,4	21,8	26,2	37,1	45,7	43,5	49,0	41,4	45,0	38,7	42,3	37,5	31,8
Telewizja b)	-	60,0	48,7	54,0	52,2	57,6	53,5	45,5	61,9	-	29,7	35,7	25,0	34,8	27,7	29,5	34,5	23,7

a) Do lutego '88 pytano ogólnie o opozycję, a nie o opozycję rozumianą jako przeciwnicy PZPR.
b) Do lutego '88 pytania dotyczyły środków masowego przekazu (prasa, radio, telewizja).

Co kryje się za wzrostem zaufania do rządu i jego premiera? Czy jest to okazjonalna zmiana nastrojów, wynikająca z powołania nowego kierownictwa władz wykonawczych państwa czy ożywienie nadziei sfrustrowanego społeczeństwa, czy też dostrzeżenie przez społeczeństwo rzeczywistych wartości nowego rządu?

1. Reakcje na powołanie nowego rządu i premiera

Zdaniem prawie 54% ankietowanych powołanie nowego rządu zostało przyjęte przez większość społeczeństwa z nadzieją, wiarą, że będzie lepiej. Przeciwnie reakcje emocjonalne - lęk, obawę, że będzie gorzej, przypisuje Polakom co dziesiąty badany, rozczarowanie i towarzyszącą temu niewiarę w jakiegokolwiek zmiany na lepsze - 13%. Prawie co czwarty respondent nie rozpatruje stosunku społeczeństwa w tych kategoriach, wybierając bądź odpowiedź "trudno powiedzieć" (11,9%), bądź też mówiąc, że ludzi nie interesuje skład rządu, odnoszą się doń obojętnie. Wypowiedzi w tej kwestii są różnicowane przez cechy społeczno-demograficzne badanych², a zwłaszcza przez przynależność do PZPR. Jej członkowie znacznie korzystniej niż bezpartyjni ocenili reakcję emocjonalną społeczeństwa. Stanowisko członków b."Solidarności" nie odbiega istotnie od stanowiska pozostałych respondentów (tab.1 aneksu). Postanowiliśmy zatem bliżej przyjrzeć się grupie zwolenników opozycji, tj. osób podzielających pogląd, że jej działalność jest zgodna z interesami społeczeństwa, i zwolenników L.Wałęsy - osób deklarujących wobec niego sympatię. Okazuje się, że w grupach tych, podobnie jak wśród przeciwników, choć w mniejszym stopniu, dominuje przypisywanie społeczeństwu nadziei, wiary w poprawę sytuacji (tab.4 i 5).

Określając własną reakcję na mianowanie M.Rakowskiego premierem rządu, 44,5% ankietowanych użyło terminu "z obojętnością", 29,9% - "z zadowoleniem", 16,7%, a więc zdecydowanie mniej - "z rozczarowaniem". Obojętność wobec wyboru nowego premiera nie oznacza negatywnej oceny osoby Mieczysława Rakowskiego, bardzo często bowiem łączy się z akceptacją jego dotychczasowej dzia-

² Patrz aneks.

Tabela 4

w procentach

Ocena działalności opozycji - przeciwników PZPR	Odczucia społeczeństwa towarzyszące powołaniu nowego rządu				
	nadzieja, wiara, że będzie lepiej	rozczerowanie	lęk, obawa	objętność	trudno powiedzieć
Zgodna z interesami społeczeństwa (zaufanie)	44,7	17,9	12,5	13,6	11,4
Niezgodna z interesami społeczeństwa (nieufność)	67,6	9,5	7,8	9,1	5,9
Trudno powiedzieć	50,9	10,5	7,9	11,8	18,7

Tabela 5

w procentach

Osobisty stosunek do L.Wałęsy	Odczucia społeczeństwa towarzyszące powołaniu nowego rządu				
	nadzieja, wiara, że będzie lepiej	rozczerowanie	lęk, obawa	objętność	trudno powiedzieć
Sympatia	41,6	17,8	12,3	15,7	12,3
Brak sympatii	67,0	8,7	6,6	6,4	11,3
Objętność	54,7	12,8	9,5	12,5	10,4
Trudno powiedzieć lub nieznanostwo osoby	57,3	7,3	8,8	10,3	16,2

łalności (tab.6), a nawet z sympatią do niego (tab.7). Dopiero rozczarowani to w większości osoby przekonane, że działalność premiera jest niezgodna z interesami społeczeństwa, i nie darzące go sympatią.

Tabela 6

w procentach

Reakcja na mianowanie M.Rakowskiego premierem	Ocena działalności M.Rakowskiego		
	zgodna z interesami społeczeństwa	niezgodna	trudno powiedzieć
Zadowolenie	94,8	1,3	3,8
Objętność	67,2	9,5	23,3
Rozczarowanie	29,7	47,8	22,5
Trudno powiedzieć	75,0	2,3	22,7

Tabela 7

w procentach

Reakcja na mianowanie M.Rakowskiego premierem	Stosunek do osoby M.Rakowskiego			
	sympatia	brak sympatii	obojętność	trudno powiedzieć i nieznamość osoby
Zadowolenie	90,4	0,9	4,7	3,8
Obojętność	35,3	13,5	39,1	12,1
Rozczarowanie	13,7	65,9	12,9	7,2
Trudno powiedzieć	50,8	6,8	23,5	19,0

O ile do całości nowego gabinetu zwolennicy opozycji politycznej najczęściej odnosili się pozytywnie, o tyle objęcie sterów rządu przez M.Rakowskiego przyjęli z rezerwą (tab.8 i 9). W obu przypadkach w ich odczuciach dominowała obojętność, przy tym częściej w odbiorze premiera niż rządu pojawiało się rozczarowanie. Wydaje się więc, że zwolennicy opozycji postrzegają M.Rakowskiego jako osobę o wyraźnym obliczu politycznym i pamiętają jego polemiki z b."Solidarnością" i przywódcą tego związku, co w konsekwencji prowadzi do większej aprobaty całego rządu niż jego premiera.

Tabela 8

w procentach

Ocena działalności opozycji	Reakcja na mianowanie M.Rakowskiego premierem			
	zadowolenie	obojętność	rozczarowanie	trudno powiedzieć
Zgodna z interesami społeczeństwa	21,3	42,5	26,9	8,9
Niezgodna z interesami społeczeństwa	42,1	41,3	9,5	7,2
Trudno powiedzieć	27,5	50,2	11,8	10,5

Tabela 9

w procentach

Stosunek do L.Wałęsy	Reakcja na mianowanie M.Rakowskiego premierem			
	zadowole- nie	obojętność	rozczaro- wanie	trudno po- wiedzieć
Sympatia	19,2	45,7	26,7	8,4
Brak sympatii	45,6	35,8	9,6	8,5
Obojętność	26,6	53,8	11,6	8,0
Trudno powiedzieć i nieznajomość osoby	27,2	47,1	11,8	14,0

Powołanie Mieczysława Rakowskiego na stanowisko premiera według większości badanych (52%) było wyborem trafnym. Odmienne zdanie wyraziła znacznie mniejsza grupa respondentów (21,4%). Jednocześnie co czwarty nie potrafił zająć stanowiska w tej sprawie. Co istotne, nawet wśród zwolenników opozycji i L.Wałęsy dominują przekonani o trafności wyboru M.Rakowskiego na premiera (tab.10 i 11).

Tabela 10

w procentach

Ocena działalności opozycji	Ocena trafności wyboru M.Rakowskiego na premiera		
	właściwy	niewłaściwy	trudno po- wiedzieć
Zgodna z interesami społeczeństwa	43,2	31,5	25,1
Niezgodna z interesami społeczeństwa	68,2	14,9	16,9
Trudno powiedzieć	45,9	15,9	38,2

Tabela 11

w procentach

Stosunek do L.Wałęsy	Ocena trafności wyboru M.Rakowskiego na premiera		
	właściwy	niewłaściwy	trudno po- wiedzieć
Sympatia	38,8	33,8	27,4
Brak sympatii	69,1	12,8	17,9
Obojętność	52,0	18,0	30,0
Trudno powiedzieć	55,9	36,8	7,4

Respondenci zapytani wprost, czy ufają M. Rakowskiemu, odpowiedzi w sposób następujący: ufam mu - 38,5%, nie ufam mu - 23,9%, trudno powiedzieć - 37,5%. Odbiór postaci M. Rakowskiego badaliśmy w różnych wymiarach. Okazało się, że w każdym z nich jest on odmiennie odbierany. Mimo akceptacji jego wyboru na premiera i jego działalności wielu respondentów manifestowało swoją obojętność wobec niego lub powstrzymało się od określenia własnych uczuć (tab.12).

Tabela 12

w procentach

Ocena osoby M. Rakowskiego	Aspekt oceny				
	zgodność działalności z interesami społecz- stwa	trafność wyboru na stanowi- sko pre- miera	wzbudzenie		reakcja na wybór premiera
			sympatii	zaufania	
Pozytywna	69,9	52,0	49,5	38,5	29,9
Negatywna	12,8	21,4	17,9	23,9	16,7
Ambiwalentna	17,3	26,6	32,5	37,5	53,3

W opinii społecznej osobowość premiera będzie miała duże znaczenie dla prowadzonej przez rząd polityki. Zapytaliśmy badanych, czy i jaki wpływ na ważne sprawy kraju będzie miało powołanie Mieczysława Rakowskiego na stanowisko premiera. W przypadku 10 spraw na 11 wyszczególnionych w pytaniu mniej niż 30% respondentów wyraziło przekonanie, że osoba premiera nie będzie miała na nie wpływu (wyjątek stanowiła tu kwestia wzrostu oddziaływania przeciętnego człowieka na proces rządzenia - 41,7%). Zdaniem większości, wybór M. Rakowskiego na premiera będzie miał pozytywny wpływ zwłaszcza na sferę gospodarczą, wiąże się z nim nadzieję na jej uporządkowanie i likwidację ujemnych zjawisk, a konkretnie na:

- ograniczenie biurokracji - 63,0%,
- rozwój przedsiębiorczości - 60,8%,
- przyspieszenie tempa realizacji reformy gospodarczej - 55,6%,
- zwiększenie samodzielności rządu - 51,8%,
- jednakowe traktowanie sektora uspołecznionego i nie uspołecznionego przez władzę - 51,2%.

Sceptycznie natomiast odnoszą się badani do wpływu Rakowskiego na polityczny kierunek pracy rządu: wpłynie on raczej negatywnie niż pozytywnie na legalizację "Solidarności" (37,5% - negatywnie, 8,6% - pozytywnie) i zwiększenie udziału opozycji w przebiegu wydarzeń w kraju (26,2 wobec 14,4%). Mniej liczne grupy badanych są przekonane o pozytywnym oddziaływaniu osoby M. Rakowskiego na wzrost zaufania społeczeństwa do władzy (31,4%) oraz zwiększenie wpływu przeciętnego człowieka na rządzenie krajem (20,4%).

2. Nowe oblicze rządu

Ostatnia zmiana rządu w naszym kraju następowała w odmiennej niż dotychczas konwencji i dramaturgii. Towarzyszyło temu znaczne zainteresowanie opinii społecznej³. Spekulacje dotyczyły zwłaszcza udziału przedstawicieli kręgów opozycji w rządzie. Dalekie od jednoznaczności są opinie badanych o dotychczasowych działaniach premiera na rzecz włączenia przedstawicieli opozycji w skład rządu. Zamysł ten spotkał się z aprobatą większości (63,4%). Różnie jednak oceniano sposób jego realizacji: zdaniem 36,4% zaproponowano za mało miejsc, a według 1/4 wystarczającą ich liczbę. Rzadko badani prezentowali stanowisko, że w rządzie nie powinno być w ogóle opozycji - 6,0%, albo że za dużo miejsc przewiduje się dla niej - 2,1%. Niemal co trzeci ankietowany nie miał wyrobionego zdania w tej sprawie. Nie jest klarowny także odbiór samej propozycji udziału opozycji w rządzie. Dla 37% jest ona jedynie chwytem propagandowym, dla 30% zaś aktem dobrej woli władzy. Ponad 1/3 respondentów nie zajęła stanowiska. Przyczyn odmówienia przez opozycję wejścia w skład rządu najczęściej upatruje się w oczekiwaniu kręgów opozycyjnych na legalizację "Solidarności" (77,2%) oraz na efekty rozmów przy "okrągłym stole" (61,6%). Rządziej w złej woli którejkolwiek ze stron, a jeżeli już, to w takim samym stopniu dotyczy to i władz, i opozycji:

władza nie spełniła warunków stawianych przez opozycję, opozycja chciała więcej	57,5%
opozycja woli krytykować władzę niż rządzić	55,8%
	50,5%

³ Tylko 13,5% pracowników gospodarki uspołecznionej nie interesowało się przygotowaniem do powołania nowego rządu. Patrz opracowanie - Po powołaniu nowego premiera. CBOS październik 1988 r.

nie chcą współpracować z M.Rakowskim	48,7%
obawiali się, że społeczne niezadowolenie skupi się na nich	45,9%
nie zaproponowano stanowisk w rządzie osobom najbardziej wpływowym z kręgów opozycji	47,6%
część osób z opozycji być może przyjęłaby propozycję, ale nie miała na to zgody swoich środowisk	39,8%
opozycja stawiała zbyt duże wymagania, żądania wobec premiera	35,2%

Większość badanych nie dostrzega poważnych szans na objęcie w przyszłości przez przedstawicieli opozycji stanowisk w rządzie - widzi je co dziesiąty badany. Zdaniem 59% respondentów są one raczej niewielkie.

Mimo że w rządzie nie ma przedstawicieli opozycji, postrzega się go jako odmienny od poprzedniego: zdaniem prawie 50% istnieją różnice między jednym a drugim, w tym połowa z nich określa je jako duże. Dla prawie 23% ankietowanych obie ekipy są takie same, a 27% nie potrafi zająć stanowiska.

W odpowiedzi na pytanie: "Jakie odnosi Pan(i) wrażenie, patrząc na skład nowego rządu?" co trzeci badany (33,6%) uznał obecną ekipę za lepszą od poprzedniej (wyraźnie lepszy niż poprzedni - 10,4%, trochę lepszy od poprzedniego - 23,2%). Wśród pozostałych dominowała postawa wyczekiwania (nie wiadomo, to się jeszcze okaże - 39,5%), rzadziej zaś dystans, rezerwa: taki sam jak poprzedni - 7,0%, gorszy - 0,7%, nie jest ważny skład rządu, ciągle rządzą ci sami ludzie - 12,7%, trudno powiedzieć - 6,7%.

O odmienności, nowym obliczu gabinetu - jak wynika z odpowiedzi badanych na pytanie otwarte - decyduje nie tylko zmiana jego składu, ale przede wszystkim nowy, inny niż dotychczas styl działania i odważne, nowatorskie decyzje. Przejawy odmienności rządu to przede wszystkim jego różnorodne cechy⁴:

⁴ Dane procentowe odnoszą się do respondentów dostrzegających różnice między obecną a poprzednią ekipą (745 osób).

pragmatyzm, realizm, prężność działania, energiczność, skuteczność	25,6%
konsekwencja, zdecydowanie w działaniu, stanowczość	20,3%
jawność działania	8,6%
otwartość, nowatorstwo	3,1%
inny rząd, nowi ludzie w rządzie	10,5%
odpowiedni ludzie w rządzie, o odpowiednich kwalifikacjach, predyspozycjach	4,0%
nadzieje związane z ministrem Wilczkiem	3,1%
młodzi ludzie w rządzie	3,1%

Odmienność obecnego rządu przejawia się także w rezultatach jego działań. Powołano go niedawno, a już są one, zdaniem badanych, widoczne, zwłaszcza w sferze gospodarczej: likwidacja nierentownych przedsiębiorstw, wprowadzanie twardych reguł gry ekonomicznej w przemyśle (15,6%); podjęcie właściwych decyzji dotyczących rolnictwa i gospodarki żywnościowej (4,3%); reformowanie gospodarki, szybsze wychodzenie z kryzysu (4,2%); zmiany nieżyciowych, bzdurnych przepisów (3,7%). W sferze politycznej akcentowano współpracę z opozycją (1,2%). Oto przykłady typowych wypowiedzi badanych na temat odmienności obecnej ekipy rządu: *Nowy premier ostro wziął się do roboty; Ten rząd działa, a nie tylko gada; Na realnym spojrzeniu na rządzenie i rzeczywistość polską; Poprzedni rząd był bezwładnym figurantem, obecny z pewnym rozmachem realizuje swój program; Obecny rząd poczyną sobie śmieiej, widać konkretne posunięcia, podczas gdy tamten na nic nie mógł się zdecydować oprócz wszelkiego gadania; Chociaż jest to bardzo krótki okres, to można powiedzieć, że jest zdecydowanie twardszy w podejmowanych decyzjach; Ten rząd więcej robi, a mniej mówi, podejmuje decyzje nawet niepopularne; Postawił na rządy twardej ręki, szybko realizuje przedsięwzięcia; Jest bardziej konkretny rząd Rakowskiego, bez skrupułów realizuje powoli, ale skutecznie to, co zaplanował; Premier publicznie rozlicza się z działań rządu. Podoba mi się ten sposób sprawowania władzy i decyzje rządu; Odważne podejście do reformy gospodarki, o czym świadczy likwidacja Stoczni Gdańskiej; Jest więcej ludzi młodych, starsi też mają tegie głowy, np. minister Wilczek; Rząd jest bardziej otwarty do społeczeństwa, zmienił już wiele, nastąpiło sporo zmian, widoczny dialog, inny język, porozumienia ze społeczeństwem; Słyszałam, że do rządu weszły i osoby bezpar-*

tyjne, których przedtem nie było, nawet z sektora prywatnego, to dobrze; Wydaje się, że Rakowski nie boi się Jaruzelskiego i swobodnie się porusza. Jako syn chłopa lepiej rozumie, o co w Polsce chodzi; Rakowskiego się zna z telewizji, wie się, że coś potrafi, to pewnie da sobie radę z rządem, będą go słuchać. Sam sobie powybierał ministrów, takich jak chciał; Położenie większego nacisku na powstawanie małych zakładów, które są bardziej opłacalne od wielkich przemysłowych; Polegają na szybkim działaniu, następują zmiany w przepisach i ustawach w funkcjonowaniu gospodarki; Zaczęło się działać, są nowe akty prawne, pozwalające mieć nadzieję, że w gospodarce coś drgnie.

Wypowiedzi respondentów przekonanych o odmienności gabinetu M. Rakowskiego były znacznie bogatsze w treść i formę niż wypowiedzi osób o przeciwnych poglądach (często sprowadzały się one do ogólnych konstatacji). Ci ostatni (341 osób) najczęściej (44%) podkreślali brak możliwości dokonania porównań (*za wcześnie jeszcze na ocenę*). Mniej liczna grupa (13,2%) wyrażała przekonanie, że nadal rządzą ci sami ludzie, powołanie nowego rządu jest dla niej niczym innym tylko karuzelą stanowisk. Sceptycznie zapatrywano się na dotychczasowe efekty pracy rządu mówiąc, że rząd niewiele jeszcze zrobił (10,6%), jego działanie to tylko zapowiedzi, deklaracje, obietnice (6,4%), bądź że nadal złe jest zaopatrzenie (4,1%), zastraszająco rosną ceny (2,6%) i pogarsza się sytuacja materialna społeczeństwa (1,2%).

Podobny image rządu wyłania się z odpowiedzi badanych na inne pytania otwarte, w których prosiliśmy o wskazanie zmian w rządzie budzących zadowolenie oraz niezadowolenie. Mocne bądź słabe strony nowego rządu to w przekonaniu respondentów podjęte już przez niego decyzje oraz wartość ludzi wchodzących w jego skład. Przy określaniu powodów swego niezadowolenia ze zmian w rządzie prawie 60% respondentów użyło sformułowań. typu: "trudno powiedzieć" (29%), "nie ma niewłaściwych zmian" (15,1%), "za wcześnie na ocenę" (14%). Zmiany budzące zadowolenie to: decyzja rządu o likwidacji nierentownych przedsiębiorstw (9,8%), mianowanie M. Wilczka ministrem przemysłu (8,8%), ogólnie nowy skład rządu - inni ludzie (6,8%), konsekwencja, odwaga, operatywność rządu (4,8%), fachowość, doświadczenie ekipy (4,7%), zmniejsze-

nie biurokracji (4,6%), zajęcie się sprawami rolnictwa (4,5%), odmłodzenie rządu (3,5%). Przyczyny niezadowolenia były następujące: zbyt pochopnie podejmowane decyzje gospodarcze - likwidacja przedsiębiorstw (6,0%); w skład rządu weszli ludzie z poprzedniej ekipy (5,4%); brak zmian w życiu społeczeństwa - rosnące ceny, braki na rynku (2,5%). Zarówno zadowoleni, jak i niezadowoleni ze zmian w rządzie podnosili tę samą kwestię - decyzję rządu o likwidacji nierentownych przedsiębiorstw, co świadczy o kontrowersyjności tego przedsięwzięcia.

Uzyskane w ostatnim sondażu informacje dowodzą, że w opinii społecznej ukształtował się obraz nowego rządu jako zdecydowanego zwolennika reform, a zarazem zdecydowanego i konsekwentnego w działaniu, ostro przeciwdziałającego wszelkim próbom zahamowania realizacji przyjętego programu. Można powiedzieć, że nowy rząd jest odbierany przez badanych jako rząd "twardej ręki", który nie zamierza kierować się w procesie podejmowania decyzji naciskami czy to opozycji, czy też opinii publicznej. Zdaniem badanych nowy rząd będzie (dane w procentach):

reformatorski	76,4
ostro zwalczał próby podważania ustroju	72,5
likwidował te zarządzenia, zasady, które przeczą zdrowemu rozsądkowi	70,1
zdecydowany, konsekwentny w działaniu	62,9
samodzielny	48,9
liczył się z głosem opinii publicznej	37,1
chętny do współpracy z opozycją	33,2
unikał stosowania siły podczas konfliktów politycznych	32,7

3. Ocena programu rządu i szans jego realizacji

Odpowiadając na pytanie, jakimi sprawami powinien zająć się nowy rząd, badani wskazywali przede wszystkim na te, które są szczególnie dolegliwe w codziennym życiu - kryzysowy stan gospodarki i trudna sytuacja materialna społeczeństwa.

Lista najczęściej wymienianych spraw do załatwienia przez rząd w pierwszej kolejności (dane w procentach):

zaopatrzenie rynku	27,0
wyjscie z kryzysu	18,0
budownictwo mieszkaniowe, mieszkania	16,7
rolnictwo, stworzenie warunków do rozwoju produkcji rolnej, wyżywienie narodu	13,9
ustabilizowanie cen, zapobieganie podwyżkom	10,3
warunki życia ludności, wzrost stopy życiowej	9,8
zahamowanie inflacji, umocnienie złotówki	8,9
zmiana przepisów prawnych	7,8
zmniejszenie biurokracji	6,2
ochrona środowiska	5,4
wyższe zarobki	4,8
sprawy rent i emerytur	4,2
porozumienie narodowe	3,9
porozumienie z opozycją	3,8

Rodzaj spraw i częstość ich pojawiania się w wypowiedziach badanych świadczy, że od nowego rządu oczekuje się zwłaszcza działań ekonomicznych, zdecydowanie rzadziej politycznych, a jeśli już, to takich, które prowadziłyby do consensusu społecznego.

Powszechną wręcz akceptację zyskały priorytety programowe sformułowane przez premiera rządu. Niemal 100% respondentów podzieliło pogląd, że obecnie rzeczywiście najważniejsze dziedziny to: produkcja zaspokajająca podstawowe potrzeby rodzin i podniesienie poziomu życia (98,3%), rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy (98,1%), budownictwo mieszkaniowe (97,6%) oraz ochrona środowiska (96,9%).

Ogólnie program rządu zdecydowana większość badanych (63,8%) uznała za stwarzający nadzieję na poprawę sytuacji w kraju. Z rezerwą natomiast odnieśli się oni do możliwości jego urzeczywistnienia. Znikoma jest przewaga dostrzegających szanse realizacji programu nad tymi, którzy ich nie widzą:

bardzo duże	2,4	} 40,4%
duże	38,0	
niewielkie	34,7	} 37,5%
żadne	2,8	
trudno powiedzieć	22,1%	

Trudno w tej chwili wskazać czynniki, które ewentualnie przeszkodzą rządowi w realizacji swego programu. Z jednej strony mamy bowiem wizerunek rządu reformatorskiego, skutecznego, konsekwentnego, zdecydowanego w działaniu, z drugiej stosunkowo duże przyzwolenie społeczne dla reformatorskich, konsekwentnych działań (tab.13). Większość badanych jest przekonana, że społec-

Tabela 13

w procentach

Działania	Przewidywana reakcja społeczeństwa			Deklaracje indywidualne		
	przyjmie spokojnie, pogodzi się z tym	zaprotestuje	trudno powiedzieć	zwolennik	przeciwnik	trudno powiedzieć
Niepewność zatrudnienia, człowiek szuka pracy, a nie praca człowieka	31,9	47,0	21,0	71,6	18,7	9,5
Płaca za pracę - znaczne różnicowanie płac	55,8	27,5	16,6	86,4	7,2	6,3
Zysk podstawowym wskaźnikiem	61,7	15,7	22,4	80,0	6,9	13,1
Zwalnianie pracowników niskowydajnych i biernych	61,4	25,6	12,7	89,2	3,9	6,8
Zniesienie dotacji, bankructwo nierentownych przedsiębiorstw	60,7	21,4	17,9	84,0	5,1	10,8
Rozwój budownictwa mieszkaniowego kosztem wstrzymania inwestycji	81,1	3,8	15,7	78,4	8,6	12,9
Stworzenie korzystnych warunków dla przyciągnięcia kapitału zagranicznego	80,1	1,9	17,9	82,1	5,3	12,5

czeństwo przyjmie je spokojnie, pogodzi się z nimi, nawet w sytuacji, gdy skutki tych działań dotkną każdego z nas. Większy sprzeciw społeczny wywołają te działania, które bezpośrednio będą zagrażały indywidualnym interesom pracowników, zwłaszcza postępowanie zgodnie z zasadą "człowiek szuka pracy, a nie praca człowieka". Jeśli chodzi o samych respondentów, do zwolenników tego typu działań zalicza siebie 89-71%. Nawet wprowadzeniu zasady niepewności zatrudnienia byłby przeciwny tylko co piąty.

Mimo pewnego sceptycyzmu badanych co do szans realizacji programu rządu wzrosły ich nadzieje na rozwiązanie najważniejszych spraw Polaków - uporanie się z kryzysem, reforma gospodarki, porozumienie narodowe. Oto rozkłady procentowe odpowiedzi na pytania dotyczące tych kwestii:

Czy dotychczasowa polityka władz stwarza szanse wyjścia z kryzysu gospodarczego?

	IX'85	IV'86	XI'87	II'88	V'88	VIII'88	XI'88
Tak	48,3	36,5	40,0	26,4	22,2	12,2	45,3
Nie	23,9	40,5	39,6	49,3	54,7	68,9	26,5
Trudno powiedzieć	26,8	22,6	20,3	24,3	23,1	18,6	28,0

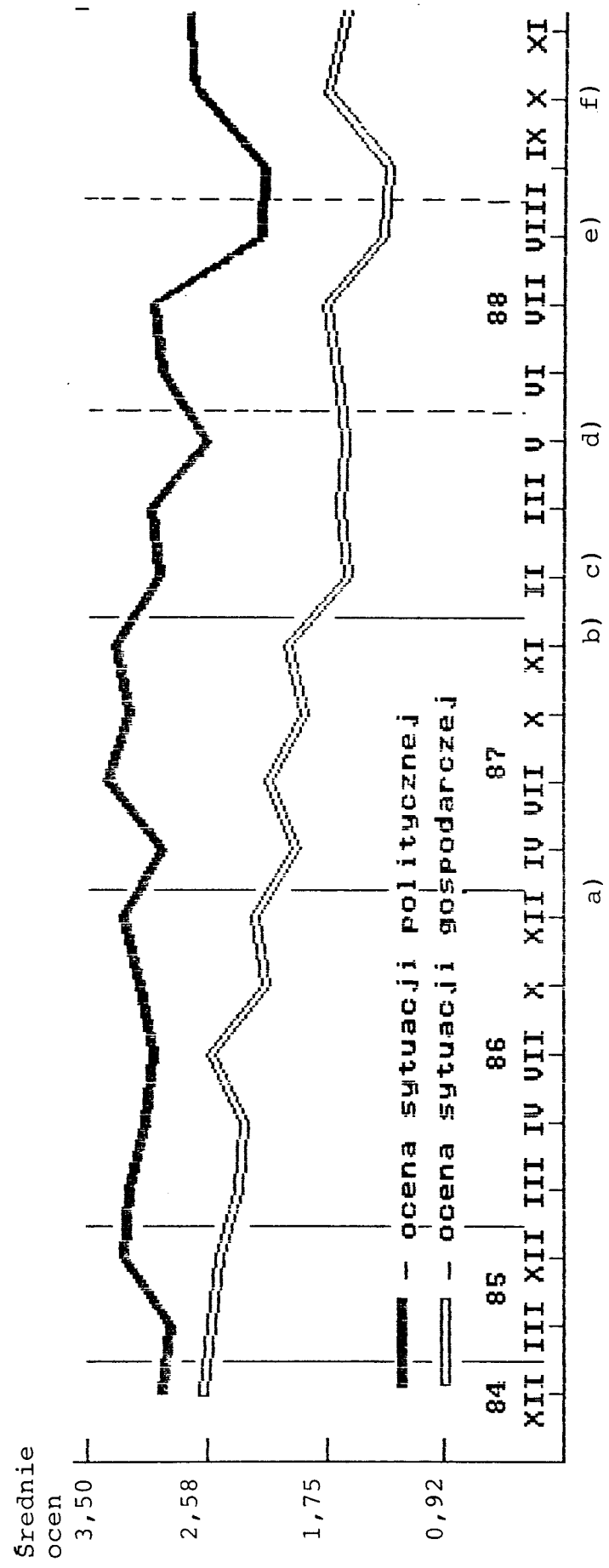
Jakie są perspektywy reformy gospodarczej?

	V'88	VIII'88	XI'88
Będzie kontynuowana i zakończy się powodzeniem	1,5	1,1	1,3
Będzie kontynuowana i istnieją szanse jej powodzenia	13,4	8,7	25,4
Będzie kontynuowana, ale jej wynik jest bardzo niepewny	53,6	40,5	46,4
Wszystko wskazuje na to, że nie uda się	20,9	34,6	11,7
Trudno powiedzieć	10,5	15,0	15,1

Czy dotychczasowa polityka władz stwarza szanse porozumienia się większości Polaków w najważniejszych sprawach?

	VII'86	IV'87	XI'88
Tak	51,4	45,2	44,1
Nie	31,3	34,5	27,1
Trudno powiedzieć	16,6	20,1	26,3

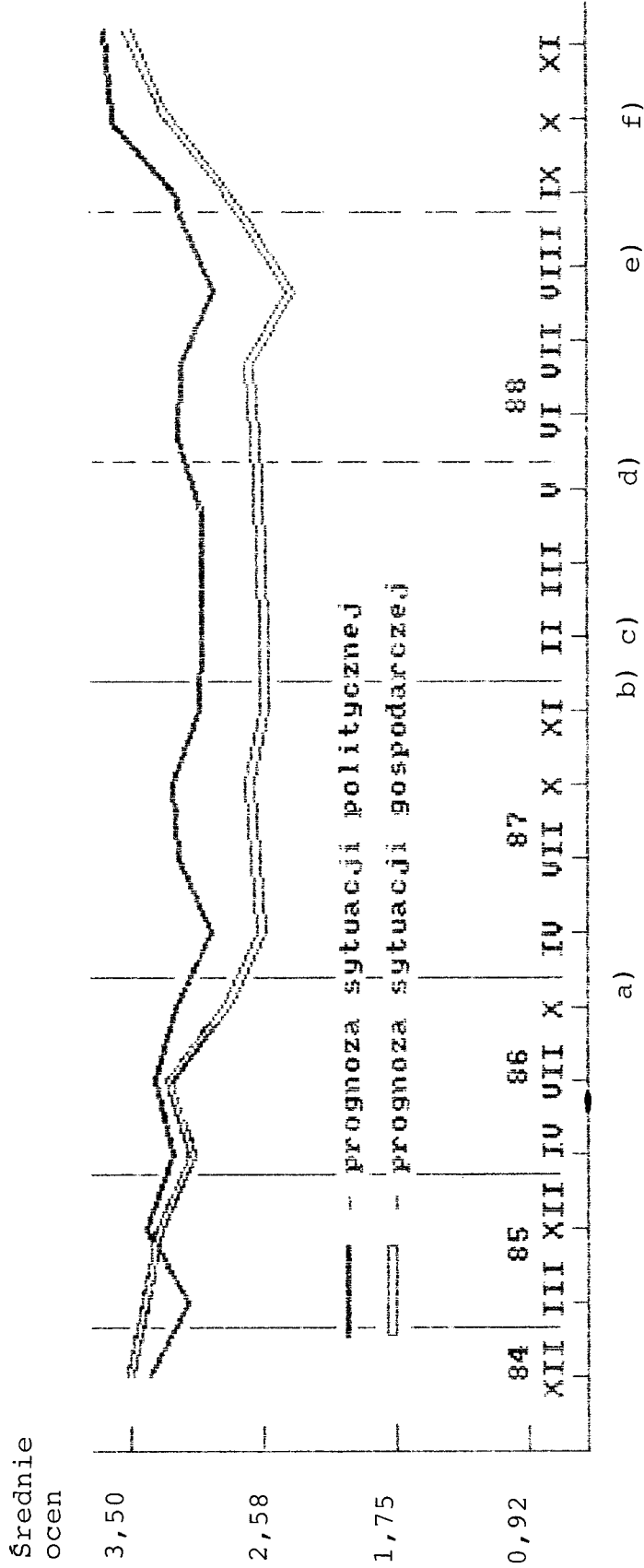
RYS.1. OCENA SYTUACJI POLITYCZNEJ I GOSPODARCZEJ KRAJU W SONDAZACH CBOS (1984-1988)
 na skali pięciopunktowej: 1 - zdecydowanie zła, 2 - raczej zła, 3 - ani dobra
 ani zła, 4 - raczej dobra, 5 - zdecydowanie dobra

- a) Podwyżki cen na początku 1987 r.;
- b) Referendum;
- c) Podwyżki cen na początku 1988 r.;
- d) Pierwsza fala strajków 1988 r.;
- e) Druga fala strajków;
- f) Powołanie nowego rządu.

RYS. 2. PRZEWIJANY PRZEZ RESPONDENTÓW CBOS ROZWOJ SYTUACJI POLITYCZNEJ I GOSPODARCZEJ KRAJU

W CIĄGU NAJBLIŻSZYCH DWÓCH LAT (w sondażach 1984-1988) na skali pięciopunktowej: 1 - zdecydowanie się pogorszy, 2 - raczej się pogorszy, 3 - pozostanie bez zmian, 4 - raczej się poprawi, 5 - zdecydowanie się poprawi

a) Podwyżki cen na początku 1987 r.; b) Referendum; c) Podwyżki cen na początku 1988 r.;
 d) Pierwsza fala strajków 1988 r.; e) Druga fala strajków; f) Powołanie nowego rządu

Stanowisko badanych w trzech wymienionych kwestiach znacznie różnicuje ich stosunek do nowego rządu, jego programu oraz osoby premiera. Postrzegający możliwość rozwiązania najważniejszych spraw naszego kraju częściej obdarzają nowy rząd zaufaniem, z nadzieją przyjęli nowy skład rządu, wierzą w realizację jego programu. Podobnie jest w przypadku osoby premiera.

W ciągu ostatnich dwóch miesięcy poprawiły się znacznie nastroje Polaków (rys.1). Zdecydowanie rzadziej postrzega się naszą sytuację gospodarczą jako złą i bardzo złą. O ile jeszcze we wrześniu charakteryzowało ją tak 73% badanych, to w październiku 63,4%, a w listopadzie 57,6%. Podobna tendencja (choć z mniejszym natężeniem) wystąpiła w ocenach sytuacji politycznej - odpowiednio 27,9, 15,3 i 13,6%. Z większym optymizmem patrzy się też w przyszłość. O tym, że nastąpi poprawa sytuacji gospodarczej, we wrześniu przekonanych było tylko 18,5% respondentów, obecnie już prawie 33% (rys.2).

x

x

x

Przeprowadzony sondaż wykazał, że w społeczeństwie polskim po zmianie rządu ożyły nadzieje zmian na lepsze. Ale podobnie było w momencie startu ekipy Z.Messnera. W nowej ekipie rządzącej, odmiennej od poprzedniej, dostrzega się szanse dla kraju. Wiąże się je zwłaszcza z pragmatyzmem, konsekwencją, zdecydowaniem, generalnie nowym stylem działania rządu. Wprawdzie rząd Rakowskiego jest postrzegany jako rząd ciągłości politycznej, ale o zdecydowanie innym nastawieniu do spraw gospodarczych. Startuje on zatem w sprzyjającym klimacie społecznym. Należy jednak pamiętać, że znaczna część pozytywnych nastawień to efekt "pierwszego wrażenia", oczekiwań i życzeń sformułowanych na podstawie programu rządu i pierwszych jego decyzji, zyskujących społeczną aprobatę. Pewien wpływ mają tu także spektakularne posunięcia kadrowe, które zawsze były przyjmowane jako szansa zmian istniejącego status quo. Dopiero najbliższe tygodnie wykażą, czy i na ile trwała jest deklarowana aprobatą rządu, życzliwość i sympatia wobec niego. Reakcje emocjonalne mają bowiem to do siebie, że mogą zmieniać się bardzo szybko, nieoczekiwanie.

ANEKS

Tabela 1

w procentach

Cechy badanych	Odczucia społeczeństwa towarzyszące powołaniu nowego rządu				Reakcje respondentów na powołanie M. Rakowskiego na stanowisko premiera		
	nadzieja	obojętność i trudność powie- dzieć	roz- czarowanie	lęk	zadowolenie	obojętność i brak zdania	roz- czarowanie
<u>Wiek</u>							
Do 24	46	30	13	11	17	67	16
25-35	56	20	15	9	33	50	17
36-45	56	17	15	12	28	50	22
46-60	55	22	15	8	32	49	19
Powyżej 60 lat	53	32	6	9	33	58	9
<u>Miejsce zamieszkania</u>							
Wieś	55	25	12	8	29	57	13
Miasto	53	23	14	10	30	51	19
<u>Wykształcenie</u>							
Podstawowe	53	29	10	8	28	61	11
Zasadnicze zawodowe	54	23	12	10	30	54	17
Średnie	53	19	17	11	29	50	21
Wyższe	59	18	13	11	38	40	23
<u>Grupy społeczno-zawodowe</u>							
Inteligencja	57	15	15	12	31	45	24
Technicy i pracownicy umysłowi	61	14	12	13	37	43	20
Pracownicy handlu i usług	59	18	15	8	30	52	18
Robotnicy							
- wykwalifikowani	52	21	17	9	26	56	18
- niewykwalifikowani	50	20	14	16	19	63	18
Rolnicy	56	30	8	5	31	60	10
Właściciele prywatnych zakładów	52	24	19	5	33	29	38
Emeryci	53	30	8	9	33	55	12
Uczniowie i studenci	42	27	18	13	17	65	18
Kobiety niepracujące i in- ni niepracujący	51	29	13	7	32	52	16
<u>Przynależność do PZPR</u>							
Należący	69	16	6	8	53	33	14
Nie należący	52	24	14	10	27	56	17
<u>Przynależność do "Solidarności" przed 13 grudnia 1981 r.</u>							
Należący	48	23	18	11	25	50	25
Nie należący	56	24	12	9	31	54	14

Tabela 2

w procentach

Cechy badanych	Ocena trafności wyboru M. Rakowskiego na pre- miera			Deklaracje zaufa- nia do M. Rakowskiego		
	właś- ciwy	trudno powie- dzieć	niewłaś- ciwy	ufam mu	trudno powie- dzieć	nie ufam mu
<u>Wiek</u>						
Do 24	49	32	19	27	48	25
25-35	58	19	22	40	36	24
36-45	57	20	24	38	34	29
46-60	49	27	24	40	36	24
Powyżej 60 lat	44	40	16	45	37	19
<u>Miejsce zamieszkania</u>						
Wieś	52	31	17	40	39	21
Miasto	52	24	24	38	36	26
<u>Wykształcenie</u>						
Podstawowe	46	37	17	39	42	20
Zasadnicze zawodowe	52	25	23	39	35	26
Średnie	56	20	24	37	38	25
Wyższe	62	15	23	44	26	31
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>						
Inteligencja	59	16	26	35	29	36
Technicy i pracownicy umysłowi	63	16	21	43	34	23
Pracownicy handlu i usług	64	16	20	44	33	23
Robotnicy						
- wykwalifikowani	52	24	24	34	40	26
- niewykwalifikowani	41	32	27	26	44	30
Rolnicy	48	38	14	43	43	14
Właściciele prywatnych zakładów	43	29	29	43	33	24
Emeryci	46	35	19	44	35	21
Uczniowie i studenci	48	32	20	22	48	30
Kobiety niepracujące i inni niepracujący	50	28	22	36	40	24
<u>Przynależność do PZPR</u>						
Należący	78	10	12	58	27	15
Nie należący	49	28	22	37	39	25
<u>Przynależność do "Soli- darności" przed 13 gru- dnia 1981 r.</u>						
Należący	49	24	27	31	36	33
Nie należący	53	28	20	41	38	21

Tabela 3

w procentach

Cechy badanych	Postrzeganie propozycji włączenia przedstawicieli opozycji do rządu			Ocena szans objęcia stanowisk w rządzie przez ludzi ze środowisk opozycyjnych		
	akt dobrej woli władz	trudno powiedzieć	chwyt propagandowy	duże	trudno powiedzieć	niewielkie
<u>Wiek</u>						
Do 24	30	35	35	12	22	66
25-35	32	29	39	11	20	69
36-45	28	27	45	11	17	71
46-60	29	35	36	9	32	60
Powyżej 60 lat	30	45	26	9	43	47
<u>Miejsce zamieszkania</u>						
Wieś	30	39	32	11	30	59
Miasto	30	31	39	10	25	65
<u>Wykształcenie</u>						
Podstawowe	27	45	28	10	40	50
Zasadnicze zawodowe	31	29	40	9	22	68
Średnie	32	28	40	11	20	69
Wyższe	32	26	41	12	14	74
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>						
Inteligencja	26	23	51	7	9	84
Technicy i pracownicy umysłowi	34	27	39	11	17	72
Pracownicy handlu i usług	37	25	38	9	25	66
Robotnicy						
- wykwalifikowani	29	30	41	10	19	71
- niewykwalifikowani	26	36	38	10	36	54
Rolnicy	27	48	25	9	39	52
Właściciele prywatnych zakładów	52	5	43	10	0	90
Emeryci	27	43	30	11	41	49
Uczniowie i studenci	28	35	37	17	20	63
Kobiety niepracujące i inni niepracujący	29	32	39	9	19	72
<u>Przynależność do PZPR</u>						
Należący	43	23	34	17	16	68
Nie należący	29	35	36	10	28	62
<u>Przynależność do "Solidarności" przed 13 grudnia 1981r.</u>						
Należący	27	25	48	8	20	73
Nie należący	31	36	33	11	29	60

Tabela 4

w procentach

Cechy badanych	Odpowiedzi na pytania:									
	jakie są różnice między rządem obecnym a poprzednim?					jaki jest rząd M. Rakowskiego w porównaniu z rządem M. Messnera?				
	duże	niewielkie	trudno powiedzieć	nie ma żadnych	lepszy	za wcześnie na ocenę	taki sam	nie jest ważny skład rządu, rządzą ci sami ludzie	gorszy	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
<u>Wiek</u>										
Do 24	18	28	29	25	31	46	7	15	1	
25-35	29	28	20	22	37	43	6	13	1	
36-45	27	30	18	26	38	37	8	17	0	
46-60	23	26	30	21	32	47	8	10	2	
Powyżej 60 lat	19	18	42	21	28	57	5	9	0	
<u>Miejsce zamieszkania</u>										
Wieś	23	24	32	21	32	50	6	11	0	
Miasto	25	27	24	24	34	44	8	14	1	
<u>Wykształcenie</u>										
Podstawowe	16	21	38	25	29	52	7	11	1	
Zasadnicze zawodowe	27	29	23	21	35	46	8	11	0	
Średnie	26	27	21	25	35	42	7	15	1	
Wyższe	39	34	15	12	45	38	3	13	0	

Tabela 5

w procentach

Cechy badanych	Ocena programu rządu			Ocena szans realizacji programu rządu		
	stwarza szanse poprawy sytuacji w kraju	trudno powiedzieć	nie stwarza szans poprawy sytuacji w kraju	bardzo duże i duże	trudno powiedzieć	nie-wielkie lub żadne
<u>Wiek</u>						
Do 24	64	22	14	43	22	36
25-35	68	17	15	46	18	36
36-45	62	21	18	38	18	44
45-60	64	20	16	40	22	39
Powyżej 60 lat	59	32	9	35	32	33
<u>Miejsce zamieszkania</u>						
Wieś	65	25	10	42	24	33
Miasto	63	19	18	39	21	40
<u>Wykształcenie</u>						
Podstawowe	59	30	11	37	30	34
Zasadnicze zawodowe	62	22	16	41	23	37
Średnie	67	17	16	44	15	41
Wyższe	72	8	21	42	18	40
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>						
Inteligencja	66	12	22	47	14	40
Technicy i pracownicy umysłowi	73	12	16	45	16	40
Pracownicy handlu i usług	70	15	15	47	17	36
Robotnicy						
- wykwalifikowani	63	21	16	39	20	41
- niewykwalifikowani	54	29	18	34	24	43
Rolnicy	65	28	7	41	31	28
Właściciele prywatnych zakładów	62	29	10	38	5	57
Emeryci	59	29	12	37	30	33
Uczniowie i studenci	63	17	20	33	23	43
Kobiety niepracujące i inni niepracujący	64	21	14	42	21	37
<u>Przynależność do PZPR</u>						
Należący	80	11	10	56	11	34
Nie należący	62	23	15	39	23	38
<u>Przynależność do "Solidarności" przed 13 grudnia 1981 r.</u>						
Należący	58	21	21	33	20	47
Nie należący	65	22	13	43	23	35

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>									
Inteligencja	36	34	16	14	47	31	2	21	0
Technicy i pracownicy umysłowi	28	30	22	20	38	45	3	13	1
Pracownicy handlu i usług	33	22	20	25	35	44	7	13	1
Robotnicy									
- wykwalifikowani	22	32	24	22	34	45	11	9	1
- niewykwalifikowani	19	26	21	34	30	41	10	18	1
Rolnicy	22	20	36	22	35	53	6	6	0
Właściciele prywatnych zakładów	43	14	14	29	33	38	5	24	0
Emeryci	17	20	40	23	30	53	6	10	1
Uczniowie i studenci	17	30	30	23	32	40	8	20	0
Kobiety niepracujące i inni nie- pracujący	28	25	23	24	27	46	7	20	0
<u>Przynależność do PZPR</u>									
Należący	46	29	14	12	52	41	2	5	0
Nie należący	22	26	29	24	32	47	8	14	1
<u>Przynależność do "Solidarności"</u> <u>przed 13 grudnia 1981 r.</u>									
Należący	23	29	20	27	33	39	9	18	1
Nie należący	24	25	29	22	34	48	6	11	1